

педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов Одеської національної академії харчових технологій.

Наукові інтереси: теорія та методика навчання ділової англійській мові.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

OGRENICH Maria Anatoliyivna – PhD in

Pedagogics, Assistant Professor, Chair of foreign languages, Odessa National Academy of Food Technologies.

Circle of research interests: theory and methodology of business English teaching.

Стаття надійшла до редакції 08.11.2019 р.

УДК 378.147

DOI: 10.36550/2415-7988-2019-1-183-139-143

ПЛЮЩ Валентина Миколаївна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри природничих наук та методик їхнього навчання

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8099-1566>

e-mail: valentynapl@ukr.net

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сьогодні суспільству потрібна активна, мобільна особистість, яка володіє навичками планування, самостійної організації власної діяльності, оцінювання результату діяльності та здатної до самоосвіти та самовдосконалення. Одним із важливих факторів успішності майбутньої професійної діяльності є формування готовності студентів до професійного самовдосконалення у закладах вищої освіти. Таким чином в умовах сьогодення психолого-педагогічна проблема дослідження теоретико-методичних аспектів готовності майбутнього вчителя до професійного самовдосконалення залишається актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів висвітлені в дослідженнях В. Гриньової, Р. Гуревича, К. Дурай-Новакової, Б. Ломова, Д. Узнадзе, Є. Зеєра тощо. Питання готовності студентів до професійного самовдосконалення розглядається в дослідженнях А. Деркача, Є. Клімова, Г. Селевко, Є. Скворцової, І. Чемерилові.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі понять готовність до професійної діяльності, готовність майбутніх учителів природничих дисциплін до професійного самовдосконалення та визначення структурних компонентів цієї готовності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У філософському розумінні поняття «готовність»

розглядають як інтегративну якість особистості, що характеризується наявністю прагнення постійно розширювати діапазон сприйняття життя з метою більш глибокого її розуміння [5].

У психолого-педагогічних дослідженнях існують різні підходи до визначення поняття «готовність» (табл. 1).

У психології готовність розглядається по різному. Наприклад, деякі дослідники (Д. Узнадзе, Б. Ломов тощо) розуміють її як особливий психічний стан особистості, що передує тій чи іншій діяльності і визначає її результат [8]. Інші – розглядають як здатність до діяльності, складне утворення, яке пов'язане з різними характеристиками психологічної активності особистості і поза цих зв'язків втрачає свій зміст [11].

У педагогічних дослідженнях поняття «готовність» займає провідне місце і пов'язане з завданням комплексного розвитку професійної спрямованості особистості.

Наприклад, А. Чурсіна, погоджуючись з думкою Ю. Бабанського, визначає готовність як прояв індивідуальних якостей особистості та їх цілісності, які обумовлені ефективним характером діяльності з високою результативністю. Таким чином, автор розуміє готовність як інтегративну якість особистості, що передбачає єдність мотиваційної (особистісної) та процесуальної (діяльнісної) систем діяльності та необхідна для саморозвитку й самовдосконалення [9].

Таблиця 1

Стан дослідження проблеми готовність в психолого-педагогічній літературі

Автори	Зміст поняття
Д. Узнадзе, Б. Ломов	особливий психічний стан особистості, що передує тій чи іншій діяльності і визначає її результат.
В. Сластьонін	як інтегративну характеристику особистості.
І. Бодрова, Т. Воронова, С. Смірнова, Т Шестакова	як системна характеристика, в структурі якої містяться такі компоненти: мотиваційна готовність, інтелектуальна готовність, емоційно-вольова готовність і соціальна готовність.

О. Безпалько, О. Дубасенок, В. Поліщук	як інтегративну характеристику особистості, що визначається системною сукупністю професійних якостей, необхідних і достатніх для успішної самостійної професійної діяльності.
Л. Щербаков	як здатність до діяльності; складне утворення, яке пов'язано з різними характеристиками психологічної активності особистості і поза цих зв'язків втрачає свій зміст.
А. Чурсіна	як інтегровану якість особистості, яка проявляється в єдності мотиваційної та процесуальної систем діяльності, необхідна для саморозвитку та самовдосконалення.
Є. Зеєр	як складне особистісне утворення відносно двох основних рівнів: відповідно, на першому – готовність розглядається як бажання, прагнення оволодіти певною професією; на другому – як підготовленість до професійної діяльності.

Розглядаючи готовність у контексті проблеми розвитку акмеологічної культури майбутнього магістра, А. Деркач зазначає, що дослідження готовності здійснюються у трьох площинах: індивідуально-особистісній (готовність як комплекс різноманітних властивостей; інтегральне, цілісне утворення), функціональній (готовність досліджується як короткотривалий або довготривалий стан, у якому активізуються психічні функції та мобілізуються фізичні й психічні ресурси) й особистісно-діяльній (готовність визначається як цілісний прояв усіх аспектів

особистості, що забезпечують ефективність діяльності) [1]. На думку автора, готовність до саморозвитку це: цілісний прояв внутрішньої активності особистості у подоланні внутрішніх протиріч та творчій реалізації планів і програм самоздійснення; складне, комплексне психічне утворення, сукупність взаємопов'язаних компонентів, що мають динамічну структуру.

У психолого-педагогічних дослідженнях велику увагу приділено готовності до педагогічної діяльності (табл. 2).

Таблиця 2

Стан дослідження проблеми професійної готовності в психолого-педагогічній літературі

Автори	Зміст поняття
Г. Гаврилова, Д. Кандибович, С. Смірнов	як важливу професійну якість і як характеристику особистості.
В. Сластьонін	як особливий психічний стан, наявність у суб'єкта образа структури певної дії і постійної спрямованості свідомості на його виконання; як інтегративну якість особистості, сукупність взаємопов'язаних компонентів, що містять особистісні та процесуальні аспекти.
Л. Несаєва	як систему інтегральних змінних, що містить професійно-педагогічну спрямованість особистості, її теоретичну підготовку та наявність професійно-важливих умінь, необхідних для сумісної діяльності.
С. Некрасова	як цілісний стан підготовленості людини до неї, що забезпечує її фахову спрямованість, дає змогу швидко адаптуватися до професійного середовища та успішно виконувати свої функціональні обов'язки.
В. Крутецький, В. Петровський, С. Рубінштейн	як сукупність професійних знань, умінь і навичок, що обумовлюють здатність виконувати певну діяльність на досить високому (творчому) рівні.
О. Безпалько, О. Дубасенок, В. Поліщук	як інтегративну складну характеристику особистості, що визначається системною сукупністю професійних якостей, необхідних і достатніх для успішної самостійної професійної діяльності.
Б. Ананьєв, Є. Клімов, Н. Кузьміна	як синтез властивостей, які формують особливий стан особистості, який визначає поведінку та спрямовує її на активні і доцільні дії в педагогічній діяльності.
К. Дурай-Новакова	як закономірний результат професійної підготовки, яка передбачає ознайомлення з професією, формування професійної спрямованості, оволодіння необхідними знаннями та вміннями, розвиток здатності до саморозвитку, професійного самовизначення.

Аналіз досліджень дозволив виділити три підходи у визначенні готовності до професійної діяльності:

- професійна готовність як якість особистості (Г. Гаврилова, Д. Кандибович, С. Смірнов тощо);
- професійна готовність як здатність до діяльності (В. Крутецький, В. Петровський, С. Рубінштейн);
- професійна готовність як синтез

властивостей особистості, як особливий особистісний стан, здатність до діяльності (Б. Ананьєв, К. Дурай-Новакова, Н. Кузьміна тощо) – найбільш повно розкриває окреслене поняття.

Ми погоджуємося з думкою К. Дурай-Новакової, яка визначає: готовність до педагогічної діяльності результатом професійної підготовки; ядром готовності до педагогічної діяльності –

позитивне ставлення студента до майбутньої професії, сформовані стійкі мотиви діяльності, наявність педагогічних знань, умінь та навичок та здатність застосовувати їх на практиці [2].

Розглядаючи готовність до професійної діяльності з позицій інтеграції, К. Дурай-Новакова розуміє її як систему здатних до зміни властивостей, якостей, знань та навичок особистості, які характеризуються наступними показниками: мотивація до педагогічної діяльності та рівнем професійних інтересів; рівнем знань професії; рівнем мобілізації та активізації знань, умінь, навичок і професійно значущих якостей особистості; ступенем усвідомлення відповідальності за результати педагогічної діяльності [2]. В науково-педагогічній і методичній літературі визначено й різні підходи до виокремлення структурних компонентів готовності. Наприклад, основними компонентами готовності, на думку Є. Зеєр, є: мотиваційний: потреба у праці, інтерес до професії, престижність професії, матеріальна зацікавленість; пізнавальний: розуміння соціальної значущості професії, знання шляхів досягнення мети; емоційний: гордість за професію, естетичне відношення до професійної майстерності; вольовий: уміння мобілізувати свої сили, долати труднощі на шляху досягнення мети [4, с. 23]. Інші дослідники в якості компонентів готовності до професійної діяльності виділяють мотиваційно-цільовий; вольовий; орієнтаційний; операційний; оцінний [3].

Крім того, в деяких дослідженнях в структурі готовності до професійної діяльності виокремлює психологічний, психофізичний та фізичний, науково-теоретичний і практичний компоненти [6].

Визначаючи структуру професійної готовності, К. Дурай-Новакова вирізняє в ній п'ять компонентів, а саме: мотиваційний (професійні потреби, інтереси і мотиви діяльності); орієнтаційно-пізнавальний (знання й уявлення про зміст професії, фахові вимоги, способи вирішення професійних завдань); емоційно-вольовий (почуття відповідальності за результат діяльності, самоконтроль, вміння управляти діями, що відповідають професійним обов'язкам); операційно-діяльнісний (мобілізація і актуалізація професійних знань, умінь, навичок і професійно значущих властивостей особистості; адаптація до професії); установочно-поведінковий (налаштованість на сумлінну працю) [2].

Готовність студентів закладів вищої педагогічної освіти до професійного самовдосконалення дослідники характеризують як «особливий особистісний стан, який передбачає наявність у студента мотиваційно-ціннісного ставлення до майбутньої професійно-педагогічної діяльності та діяльності з самовдосконалення в ній як необхідної умови професійного зростання» [7, с. 9]. У структурі готовності до професійного самовдосконалення автор виділяє мотиваційний, когнітивний і вольовий компоненти.

В дослідженні Т. Шестакової готовність до

професійно-педагогічного самовдосконалення визначена як цілісна відносно стійка системна якість особистості, що містить комплекс взаємопов'язаних мотиваційно-ціннісних, когнітивно-інтелектуальних та операційно-діяльнісних детермінант неперервного професійного зростання учителя-вихователя, які забезпечують оптимальну реалізацію самоосвіти, самовиховання, самоактуалізації та самоменеджменту у професійній діяльності педагога. Відповідно, в структурі готовності до професійно-педагогічного самовдосконалення автор виділяє три основні компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інтелектуальний та операційно-діяльнісний, які забезпечують мотивованість і цілеспрямованість, усвідомленість і цілісність, ефективність і результативність дій педагога зі самовдосконалення та відображаються у розвинутій мотивації професійно-педагогічного самовдосконалення і гуманістичній педагогічній спрямованості, аутопедагогічній компетентності й професійно-педагогічній свідомості, самосвідомості, мисленні, аутопедагогічній вправності й аутопедагогічній креативності майбутнього педагога [10].

У працях інших вчених готовність студентів до професійного самовдосконалення визначається як інтегративну особистісну властивість майбутнього вчителя, що характеризується наявністю системи професійно-педагогічних знань і умінь, професійної самосвідомості, переконаності в соціальній і особистісній значущості професійного самовдосконалення [8, с. 14-15].

Аналіз підходів до досліджуваних понять свідчить, що готовність студентів до професійного самовдосконалення відповідає всім ознакам готовності до професійної діяльності. Тому ми визначили в структурі готовності майбутніх учителів до професійного самовдосконалення наступні компоненти: мотиваційний, когнітивно-діяльнісний та рефлексивний.

Мотиваційно-цільовий компонент готовності до професійного самовдосконалення актуалізує спрямованість студента до професійного самовдосконалення. Оскільки готовність до професійного самовдосконалення є складовою частиною загальної готовності до професійної педагогічної діяльності і формується під час навчання, то мотиви, які спонукають студентів до активної навчальної діяльності є і мотивами готовності до професійного самовдосконалення. Студенти повинні чітко усвідомлювати, чому, для чого і що саме їм доведеться вивчити, освоїти, а потім і вдосконалювати для того, щоб бути готовим до роботи вчителя.

Когнітивно-діяльнісний компонент готовності до професійного самовдосконалення пов'язаний з оволодінням професійними знаннями, уміннями та навичками (психолого-педагогічні, загальнокультурні, предметні і спеціальні). Під час формування цього компоненту професійна підготовка студентів має бути орієнтована на самоосвіту, яка передбачає розвиток прийомів

самонавчання та самовиховання.

Оцінювальний компонент готовності студентів педагогічних закладів вищої освіти до професійного самовдосконалення співвідноситься з таким компонентом професійного самовдосконалення як самоконтроль і здійснюється шляхом рефлексії студентів.

Відзначимо, що виділення компонентного складу готовності майбутніх учителів до професійного самовдосконалення значною мірою умовне, оскільки під час професійної діяльності готовність до професійного самовдосконалення є цілісною системою, а всі її компоненти взаємопов'язані та взаємообумовлені.

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. Таким чином, наведений вище аналіз дозволив нам визначити готовність майбутніх учителів до професійного самовдосконалення як сформовану під час професійної підготовки інтегровану властивість особистості, яка відображає наявність мотивації (мотиваційний компонент), професійних знань, умінь і навичок (когнітивно-діяльнісний компонент), рефлексії (оцінювальний), що відповідають компонентам професійного самовдосконалення: самопізнання, самоосвіта (самонавчання та самовиховання), самоконтроль. Готовність студентів до професійного самовдосконалення можлива за умов педагогічно доцільного її формування, теоретичному обґрунтуванню якого будуть присвячені подальші дослідження.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Деркач А. А. Акмеологическая культура будущего магистра: методология и технология развития / А. А. Деркач, О. В. Москаленко, Е. В. Селезнева. – М.: РАГС, 2004. – 196 с.
2. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / К. М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 32 с.
3. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск: Изд-во Берорус. гос. ун-та, 1978. – 383 с.
4. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования: учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 480 с.
5. Новейший философский словарь / сост. и гл. Науч. ред. А.А. Грищанов. – Минск: Книжный дом, 2003. – 1280 с.
6. Педагогика профессионального образования / под ред. В.А. Сластенина. – М.: Академия, 2004. – 368 с.
7. Скворцова Е. Г. Формирование у студентов педагогического вуза готовности к профессиональному самосовершенствованию: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Ярославль, 1996. – 20 с.
8. Чемерилова И. А. Формирование готовности будущего педагога к профессиональному самосовершенствованию: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Чебоксары, 1999. – 22 с.

9. Чурсина А. С. Формирование готовности к профессиональному саморазвитию у студентов вуза в процессе изучения психолого-педагогических дисциплин. автореф. дисс. ... канд. пед. наук. 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / А.С. Чурсина. – Челябинск. 2011. – 18 с.

10. Шестакова Т. В. Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення: Автореф. дисс... канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. — К., 2006.

11. Щербаков А. И. Психологические самосовершенствования учителя // Школа и производство. – 1995. – № 6. С. 15 – 17.

REFERENCES

- 1.Derkach A.A. (2004) *Akmeolohyeheskaia kul'tura budusheho mahystra: metodolohyia y tekhnolohyia razvytyia*. [Acmeological culture of the future master: methodology and technology of development]. Moscow.
- 2.Duraj-Novakova K.M. (1983) *Formyrovanye professyonal'noj hotovnosti studentov k pedahohyeheskoj deiatel'nosti* [Formation of students' professional readiness for pedagogical activity]. Moscow.
- 3.D'iachenko M. Y. (1978) *Psykholohyia vyshej shkoly*. [HighSchoolPsychology]. Mynsk.
- 4.Zeer E. F. (2003) *Psykholohyia professyonal'noho obrazovanyia: ucheb. posobyе.– 2-e uzd., pererab.* [Psychology of vocational education] Moscow.
- 5.*Novejshyj fylosofskiy slovar* (2003) [The latest philosophical dictionary]. Mynsk.
- 6.Slastenyina, V.A. (2004) *Pedahohyia professyonal'noho obrazovanyia* [Pedagogy of vocational education]. Moscow.
- 7.Skvortsova, E. H. (1996) *Formyrovanye u studentov pedahohyeheskoho vuza hotovnosti k professyonal'nomu samosovershenstvovanyiu* [Formation of readiness for professional self-improvement among students of a pedagogical university]. Yaroslavl.
- 8.Chemerylova, Y. A. (1999) *Formyrovanye hotovnosti budusheho pedahoha k professyonal'nomu samosovershenstvovanyiu* [Formation of future teacher's readiness for professional self-improvement]. Cheboksary.
- 9.Chursyna, A. S. (2011) *Formyrovanye hotovnosti k professyonal'nomu samorazvytyiu u studentov vuza v protsesse yzucheniya psykhologo-pedahohyeheskykh dystsyplin* [The formation of readiness for professional self-development among university students in the process of studying psychological and pedagogical disciplines]. Cheliabynsk.
10. Shestakova, T. V. (2006) *Formuvannia hotovnosti majbutnikh pedahohiv do profesijnoho samovdoskonalennia* [Formation of future teachers' readiness for professional self-improvement]. Kyiv.
11. Scherbakov A.Y. (1995) *Psykholohyeheskoe samosovershenstvovanyia uchytelia* [Psychological self-improvement teacher]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПЛЮЩ Валентина Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничих наук та методик їхнього навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін, професійне самовдосконалення майбутніх вчителів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PLIUSHCH Valentina Nikolayevna – candidate of

pedagogical sciences, associate professor of the department of natural sciences and methods of their teaching of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: the issues of training future science teachers, professional development of future teachers.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2019 р.

УДК 372.862

DOI: 10.36550/2415-7988-2019-1-183-143-145

ПУЛЯК Ольга Василівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики технологічної підготовки,
охорони праці та безпеки життєдіяльності
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7061-5620>
e-mail: olapuliak@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ У МЕРЕЖЕВОМУ СПІЛКУВАННІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасне суспільство характеризується якісно новими тенденціями розвитку в інформаційно-комунікаційній сфері, в першу чергу стрімким формуванням глобального інформаційного освітнього простору та глобальним інформаційним протиборством, розробкою і використанням новітніх Інтернет технологій, виникненням принципово нових суспільних відносин за різноманітними напрямками інформаційної діяльності.

Поширення інформаційних технологій та засобів їх реалізації привело до створення універсального комунікаційно-інформаційного середовища – мережевого спілкування (Інтернет, мобільний зв'язок, аудіо та відео форми, онлайн-зустрічі тощо), яке, крім користі (розширення меж пізнання навколишнього світу, копіювання нових технологій, віртуального «входження» в різноманітні сфери), уможливує маніпулювання інформацією, вплив на поведінку учасників освітнього процесу та їхню дезорієнтацію місця і ролі в суспільстві, негативний психологічний вплив на особистість. Інформаційна культура особистості, як засіб її соціалізації в глобальному інформаційному суспільстві, має сприяти комфортному та безпечному перебуванню в мережі спілкування, адекватній оцінці інформаційних потоків, орієнтувати на безпечне користування сучасними засобами комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання становлення і розвитку інформаційної культури особистості учня, його інформаційної підготовки у закладах освіти та діяльності засобами інформатизації займають особливе місце в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів. Аналіз дослідження проблеми формування інформаційної культури в шкільному освітньому процесі за останні роки набуває дуже важливого значення. Цією проблемою займалися вчені: М. Близнюк, І. Бургун, М. Жалдак, В. Мадзігон, О. Малишевський, Б. Оранюк, Г. Терещук, А. Ясінський та інші.

Результати аналізу науково-методичної літератури дають підстави стверджувати, що сучасні підходи до формування інформаційної культури учнів обумовлені запитом суспільства на розвиток особистостей з високою інформаційною культурою і необхідністю системної соціально-освітньої протидії маніпулюванню свідомістю та психікою підлітків за допомогою інформаційних засобів.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан, проблеми та способи створення освітнього середовища, яке уможливує формування інформаційної культури учнів у мережевому спілкуванні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційна культура особистості передбачає формування необхідних знань, ціннісних орієнтацій, компетентностей роботи з інформацією, оволодіння нормами і правилами поведінки в інформаційному середовищі. Поняття інформаційної культури, вживається також в контексті культури безпеки, захисту від агресії, та розглядається як соціальний феномен, який входить в культуру суспільства у контексті її етично-безпекового компонента [2].

За даними Інтернет Асоціації України 65% населення України – регулярні користувачі Інтернету. А за даними звіту ЮНІСЕФ «Дитина в цифровому світі» один із трьох користувачів Інтернету в світі – дитина. Кількість користувачів мережі щоденно зростає. Інтернет стрімко розвивається. Тому світ постійно потребує додаткових гарантій, щоб забезпечити права людини в умовах цифрової ери [3].

Оскільки вхід кожної людини в інформаційно-комунікаційне середовище є легкодоступним, то агресивно налаштовані особи можуть маніпулювати інформацією, яка для споживача інформації стає агресивною та небезпечною. Відповідно на перший план виходить проблема захисту людини від негативної інформації [1]. В зв'язку з чим, однією із основних завдань освіти стає формування інформаційної культури особистості в контексті її роботи з інформацією, оскільки однією з функцій